

ODKAZ ČESKOSLOVENSKEJ ŠTÁTNOTI PRE SLOVENSKO

EDUARD BÁRÁNY

Ešte v lete 1994 na Slovensku neplatil zákon na ochranu nefajčiarov, a tak boli počas zasadnutí kolégia ministra obrany na stoloch sklenené popolníky s vygravírovanými štátnymi znakmi ČSFR i ČSSR. Počas prestávok rokovania niektorí dôstojníci s iróniou spomínali na delenie majetku bývalého Federálneho ministerstva obrany niekedy koncom roku 1992. Nevieť či ešte i dnes sú kdesi v kútoch vyhradených pre fajčiarov tie isté popolníky. Dozvuky delenia bývalého federálneho majetku občas poslúžia v ČR i v SR na odpútanie pozornosti verejnosti od skutočných problémov.

Je niečo, čo si pri delení štátu na rozdiel od majetku nemožno rozdeliť, a predsa si to nástupnícke štáty chtiac či nechtiac na dlho odnášajú. Ide o zložitý a len z malej časti poznaný systém ústavných inštitúcií, právneho poriadku, politickej a právnej kultúry, obvyklých spôsobov fungovania štátu, etc. I pololaické poznatky o vzťahoch štruktúry a kultúry upozorňujú, že rózne a neuvážené zásahy do tohto systému hrozia nechcenými dôsledkami včítane karikatúry pôvodného zámeru.

Pre Slovensko je štátoprávny odkaz bývalého Československa spočívajúci v podobe verejných inštitúcií a spôsoboch či kultúre ich fungovania rozsiahly a možno i pevný. Prečo?

Základná tradícia štátnosti je na Slovensku československá. Veľká Morava patrí do učebníc a múzeí. Môže inšpirovať umelcov, ale pre slovenskú štátnosť má asi taký význam ako Rímske impérium pre modernú štátnosť Taliansku. V Uhorsku boli Slováci viac objektom ako subjektom štátneho života i verejnej správy. Ako národ sa formovali stále viac v spore s uhorským štátom a nie podielom na jeho správe. 6 rokov vojnového Slovenského štátu je spojených s masovými zločinmi proti vlastnému obyvateľstvu, stratou podstatnej časti územia, a fašistickým režimom. Je kapitolou dejín, za ktorú má krajina zodpovednosť. Nezaložilo tradíciu, ale prekážku slovenskej štátnosti.

Štátotvorným subjektom sa Slováci stali po roku 1918, i keď spočiatku ako súčasť fiktívneho československého národa. Po roku 1918 prešlo Slovensko do úplne odlišného ústavného a časom i celého právneho systému. Napriek rôznosti hodnotení desaťročí spoločného štátu Čechov a Slovákov je nesporné, že generácie slo-

venskej politickej reprezentácie, úradníctva, sudcov, dôstojníkov, alebo povedané vedeckejšie, politickej, správnej a vojenskej elity vyrástli v rámci tohoto štátu, a že Slovensko roku 1989 takýmito elitami, na rozdiel od roku 1918, disponovalo v rozsahu, i keď nie vždy aj v kvalite, zrovnateľnom so stredo a východoeurópskymi štátmi. Tieto elity, čiže verejne činné osoby si osvojili dobré i zlé tradície a kultúru československého štátu, na formovaní ktorých sa počas 70-tych rokov jeho existencie v rastúcej miere samy podieľali.

Vyrástli v rámci inštitúcií a štruktúry Československa, k budovaniu ktorých v nemalej miere prispeli. Podoba týchto inštitúcií i spôsoby ich fungovania sú pre nich samozrejmosťou, na ktorých ďalej budujú i vtedy, keď ich cieľavedome menia.

Inštitucionálne zakorenenie Slovenskej republiky v bývalom Československu vystúpi do popredia pri pohľade na niekoľko opmínaných faktov z nedávnej histórie. Slovenská republika vznikla 1. januára roku 1969, dňom účinnosti legendárneho ústavného zákona č. 143/1968 Zb., o československej federácii. 1. januára roku 1993, v deň zániku Československa sa osamostatnila. Ústavu Slovenskej republiky prijala Slovenská národná rada 1. septembra 1992, čiže ešte v čase existencie ČSFR. V masmédiách i politikmi občas prezentovaný názor, že Slovenská republika vznikla až 1. 1. 1993, by viedol k absurdnému záveru, že jej ústavu prijal orgán iného štátu. Ústavné orgány Slovenskej republiky pokračovali podľa Ústavy vo výkone svojich funkcií aj po rozdelení ČSFR 1. 1. 1993. Základným a najvýznamnejším odkazom československej štátnosti pre Slovensko je samotný fakt existencie Slovenskej republiky.

Slovenská republika zdedila z dôb Československa skoro úplný systém ústavných inštitúcií a štátnych orgánov. Doplnila ho o prezidenta, ústavný súd, ministerstvá zahraničných vecí a obrany, emisnú banku, spravodajské služby a niekoľko orgánov štátnej správy. Rovnako povrchný výpočet inštitucionálneho dedičstva by bol viacnásobne dlhší. Zvlášť významné bolo, že systémy miestnej štátnej správy, polícia, súdnictvo, prokuratúra, colná služba etc. pokračovali v plnení svojich úloh. Ľahšie a rýchlejšie možno vybudovať ústredný orgán štátnej správy ako čo i len niektorý zo systémov špecializovanej štátnej správy.

V rámci tak rozsiahleho dedičstva je ťažké rozlíšiť čo predstavuje špecifický odkaz československej štátnosti a čo je európsky, či stredoeurópsky štandard, ktorý však Slovensku tiež sprostredkovala československá štátnosť. Je samozrejmé, že i bez sprostredkovania Československom by v Slovenskej republike existovali parlament, vláda, súdnictvo, hlava štátu a celý systém štátnych inštitúcií. I bežný pohľad na ústavné a politické systémy bývalého Československa a súčasnej Slovenskej republiky však umožňuje rozlíšiť viacero organizačných foriem a spôsobov fungovania, ktoré sú pravdepodobne dedičstvom československej štátnosti. Neraz je ťažké oddeliť dedičstvo československej štátnosti od modelov presadzovaných v rámci väčšiny bývalých európskych socialistických krajín.

Azda najviditeľnejším, i keď pravdepodobne nie aj najvýznamnejším, ústavnoprávnym a ústavnopolitickým dedičstvom Slovenska po bývalom Československu je postavenie hlavy štátu obsahujúce v sebe možnosť rozporu medzi ústavným vy-

medzením právomocí a reálnym politickým vplyvom. Podstata dedičstva nespočíva vo formuláciach Ústavy SR, ktoré i v tomto prípade pripomínajú československé ústavné texty, ale vo zvláštnej kombinácii voľby prezidenta zákonodarným zborom, jeho pomerne rozsiahlymi právomocami a spoločensko-politickým vplyvom presahujúcim právomoci. Vysvetliť ho možno asi odkazom prvého československého prezidenta, ktorý vtlačil úradu republikánskej hlavy štátu podobu, s ktorou sa ústavný ba ani celý politický systém nemôže bez problémov a bez ujmy rozlúčiť.

Vo vývoji volebného zákonodarstva možno nájsť dlhú a okrem vojnových rokov aspoň formálno-právne v mnohom neprerušenu vývojovú líniu od zákona č.123/1920 Zb. z. a n., ktorým sa vydáva volebný poriadok do Poslaneckej snemovne až po dodnes platný i keď podstatne novelizovaný zákon SNR č.80/1990 Zb., o voľbách do Slovenskej národnej rady. Priamym vzorom súčasného volebného zákona je zjavne zákon č.67/1946 Zb. z. a n., o voľbe Ústavodarného národného zhromaždenia. Väčšina inštitútov a mechanizmov platného volebného práva je prevzatá z tejto povojnovej normy alebo je ňou aspoň inšpirovaná.

Spravidla opomínanou ale veľmi významnou tradíciou politickej kultúry Československa i súčasného Slovenska je stranícko politická neutralita armády. Paradoxne sa najsilnejšie prejavila v rokoch ústavného zakotvenia vedúcej úlohy komunistickej strany a priameho pôsobenia straníckych štruktúr v armáde. Ani v týchto dobách armáda nikdy nezasiahla do vnúropolitického diania a nestala sa samostatným politickým centrom, ani nebola použitá ako mocenský nástroj.

Ku tienistým stránkam ústavnoprávneho i politického dedičstva po bývalom Československu patrí nerealizovanie niektorých častí Ústavy. § 3 Ústavnej listiny Republiky Československej upravujúci štátoprávne postavenie Podkarpatskej Rusi nebol nikdy primerane naplnený. Ústavný súd bol personálne obsadený iba prvé funkčné obdobie. Obe notoricky známe skutočnosti ústavných a politických dejín medzivojnového Československa možno vysvetliť a čiastočne ospravedlniť, ale založili zlú tradíciu nerealizovanie významných častí ústavy. Pokračovalo v nej nevytvorenie Ústavného súdu Československej socialistickej republiky, ktorý mal vzniknúť podľa ústavného zákona č.143/1968 Zb.z. a n., o Československej federácii. Slovenská republika žiaľ nedokázala prelomiť túto nedobrou tradíciu, a tak dodnes nie je vytvorená samospráva vyšších územných celkov predpokladaná v Čl. 64, ods.3 Ústavy SR a niet ani ústavného zákona o výnimočnom stave, na ktorý odkazuje Čl. 102, písm. e) Ústavy SR.

Medzi učebnicové poznatky o dejinách tzv. I. Československej republiky patrí existencia „trojok“ a „pätiok“ – stretnutí predsedov vládnych strán, ktorí rozhodovali o kľúčových otázkach politického života a stali sa mimoústavným grémiom zaručujúcim fungovanie ústavného systému. V období rokov 1948-89 prešlo rozhodovanie najvýznamnejších politických otázok mimo ústavný systém – do rúk orgánov komunistickej strany a spočiatku snád' i Národnej fronty. Okrúhle stoly rokov 1989-90 zapadli do tradície mimoústavných inštitúcií určujúcich fungovanie ústavných orgánov, ale vykročili z nej svojou dočasnou. Po revolučných časoch

rozhrania 80-tych a 90-tych rokov prevzali úlohu predvojnových „trojok“ a „päti-ek“ koalíčné rokovanie predstaviteľov vládnych strán, kde sa dodnes rozhoduje o kľúčových a sporných otázkach. Nielen parlament, ale i vláda, teda už nie sú miestom prijímania najdôležitejších rozhodnutí. Asi neprekonateľný príklad ústavnoprávneho rozhodnutia mimo príslušných ústavných orgánov, ktoré následne potvrdil príslušný ústavný orgán predstavuje rozdelenie ČSFR na základe neformálnej dohody predsedov vlád Českej a Slovenskej republiky, ktorú realizovalo Federálne zhromaždenie.

Slovensko si v ústavnom systéme zachovalo aj niektoré organizačné formy z obdobia pred novembrom 1989. Nemožno ich paušálne hodnotiť ako zlé či dobré. V západnej Európe neobvyklé funkcie troch podpredsedov vlády so značnými koordináčnymi právomocami sa doposiaľ vcelku osvedčili. Mimoriadne negatívnym dedičstvom je neochota podriaadiť spravodajské služby účinnej parlamentnej kontrole.

Vo výpočte dobrého i zlého ústavnoprávneho dedičstva, ktoré si Slovensko chtiac či nechtiac odnieslo z bývalého Československa by bolo možné pokračovať, nemožno sa ho vzdať ani sa ho zbaviť. Treba ho rozvíjať i prekonávať. Treba na ňom budovať.

* * *

Výskum dejín Československa sa pomaly oddeľuje od aktuálnej politiky. Umožňuje to jeho vecnosť. Ešte dlho však bude vyvolávať ľahko vysvetliteľné a v mnohom sympatické emócie. Ani jeho opätovnú politizáciu, či aspoň politický význam jeho výsledkov nemožno vylúčiť.

Do budúcnosti sa stáva stále významnejšie poznanie a uvedomenie si tradícií, politickej a ústavnoprávnej kultúry Československa, ktoré si nezávisle od svojej vôle odnášajú ako nástupnícke štáty. Sú významné pre budúcnosť i pre jej prognózovanie.